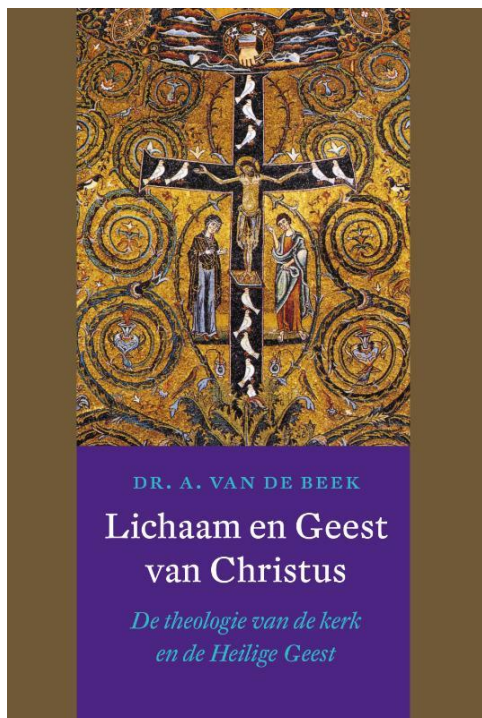

A. van de Beek, *Lichaam en Geest van Christus. De theologie van de kerk en de Heilige Geest*, Spreken over God 2.2, Meinema, Zoetermeer 2012, 556 pp., € 34,50, ISBN 978 90 211 43101.

Verschenen in [Kerk en Theologie](#) 63 nr. 3 (juli 2012) 286-288.

Ooit verknoeide ik een sollicitatiegesprek voor een docentschap dogmatiek door mijn bewondering uit te spreken voor het toen pas verschenen *Jezus Kurios* van Van de Beek (1998). Hier werd een christologie uitgewerkt die niet terugdeinsde voor haar eigen consequenties: God is gekomen om de wereld te dragen, Hij doet dat in Jezus Christus aan het kruis. Dat te belijden is kern van de kerk en om daar zicht op te krijgen bieden de vroegkerkelijke auteurs een rijke bron voor de dogmatiek. Deze moet zich vervolgens verre houden van elke pretentie van wereldverbetering, antropologisering of enige dogmatische uitspraak buiten een kruistheologie om. Gods heerschappij is een heerschappij vanaf het kruis. In een Israëlhtheologie (*De kring om de Messias*, 2002) werd die christologische focus verder uitgewerkt. De God die vanaf het kruis regeert is een ongemakkelijke God; dat geldt ook voor de kring om de Messias waar Israël zich in bevindt. Elke verwerping van enige antropologisering, een dogmatisch beroep op de mogelijkheden van de menselijke natuur, houdt ook in dat er geen potentie van heil of verbetering in de menselijke geschiedenis zelf zit.

Een eschatologie (*God doet recht*, 2008) ging dat verwoorden. Het uiteindelijke is reeds gezegd aan het kruis. Theologisch gezien is er geen ander einde voor de wereld dan dat.

Dat moest allemaal eerst gezegd worden voordat Van de Beek iets over een pneumatologie zou kunnen schrijven. Zo had hij dat in de inleiding van zijn eschatologie ook al uiteengezet. Nu Van de Beeks pneumatologie verschijnt in *Lichaam en Geest van Christus*, blijkt er nóg een inkadering nodig te zijn om te voorkomen dat we gaan denken dat de Geest vrij, dat is: niet bepaald door het kruis van Christus, door de wereld waait. Die inkadering wordt gevormd door de kerkleer. De kerk, als lichaam van Christus, bepaalt wat we over de Geest kunnen zeggen en omgekeerd werkt de Geest door de kerk voortdurend te bepalen bij Christus. De middelen daarvoor zijn ambt, canon en symbool (geloofsbelijdenis). Alles is er Van de Beek aan gelegen om uitwaaiering te voorkomen. In die zin is het boek een forse correctie op Van de Beeks eerdere pneumatologie *De adem van God* (1987), waarin het nog over de breedte van het werk van de Geest in kerk en kosmos ging. In het huidige boek is het duidelijk: alles wat er over kosmos en wereld valt te zeggen wordt gezegd in de locus over de kerk. Zo ontstaat er een forse monografie met drie hoofdstukken: over de kerk, over de middelen om de kerk bij Christus te bewaren en over de Heilige Geest. Voor het laatste hoofdstuk volstaan honderd bladzijden, want het wezenlijke is in de ecclesiologie die daaraan vooraf gaat eigenlijk al gezegd.

De kerk van Van de Beek is een kruisgemeente. Als lichaam van de lijdende Heer is ze in de wereld aanwezig. De kerk is een eschatologische gemeenschap, d.w.z., ze is reeds in de huidige werkelijkheid doordrongen van het uiteindelijke heil, dat in het kruis wordt uitgedrukt. Elk idee van een hemelse troost of glorie wordt daarmee als potentieel triumfalisme de kop ingedrukt. Ook in de hemel zijn er de martelaren die klagen: 'Tot hoelang?', totdat het Godsrijk voltooid is (28). De hemel van Van de Beek is geen plek om verlangend naar uit te kijken.

Voor een beschrijving van de kerkleer vat Van de Beek de klassieke *notae ecclesiae* van eenheid, heiligheid, katholiciteit en apostoliciteit aan. Op alle fronten is Van de Beek niet wars van

eigenzinnige gedachten. Neem bijvoorbeeld het gedeelte over de islam, bij de bespreking van de notie eenheid. Het onderscheidende moet zijn dat de kerk haar identiteit ontleend aan Christus. De islam doet dat niet, maar, zo merkt van de Beek op, hetzelfde geldt voor vrijzinnige theologen. Dan geldt: 'De vraag of moslims en christenen dezelfde God dienen is dus geen andere vraag dan die of vrijzinnige en orthodoxe christenen dezelfde God dienen' (50). Waarvan akte. Van de Beeks aanschuren tegen de traditie van de (rooms-)katholieke kerk is bekend en daar wil ik nu niet verder op wijzen. Significant vind ik de paragraaf over Kerk en Koninkrijk (100-145). De Bijbels-theologische term 'Koninkrijk van God' kan voor de theologie geen uitgangspunt vormen: 'Het is dus terecht dat de term "Koninkrijk van God" in de zin van de synoptische evangeliën door de kerk in later eeuwen niet meer gebruikt is, want die staat voor de verwachting en niet voor de vervulling. Voor de vervulling hebben we andere termen' (130). Daar komt dan weer de ecclesiologie tevoorschijn: in Christus is de verwachting vervuld; de kerk is het lichaam van Christus en in de kerk is dus het Koninkrijk in de gestalte van het kruis aanwezig. De term 'Koninkrijk van God' kan dus niet dienen als een idealistisch programma tot wereldverbetering. Ook geldt: 'De kerk is geen bruggenhoofd van het Koninkrijk... Ze is een schuilplaats waar de slachtoffers van deze gevechten [nl. van in de wereld competerende ideologieën, TLH] een thuis vinden in liefde die zich ontfermt' (124). De kerk moet of hoeft niets te *doen*, alleen te *zijn* wat ze is, lichaam van Christus. Dat is een duidelijk statement tegen alle kerkvernieuwing die wil getuigen of ageren tegen de voortschrijdende secularisatie (181).

De kerk krijgt bij van de Beek iets quiëtistisch; dat houdt niet in dat vorm en inhoud van de kerk er niet toe doen. Er is heel wat nodig om de kerk bij Christus te bewaren. Daartoe dienen ambt, canon en symbool, die in het tweede hoofdstuk uitvoerig aan bod komen. Van de Beeks pleidooi voor het bisschopsambt zal voor velen in het oog springen. Theologisch interessanter vind ik eigenlijk, hoe hij de Schriftleer, die in de meeste dogmatieken in de prolegomena een plaats krijgt, in de kerkleer plaatst. Welke theologiestudent wil zijn masterscriptie wijden aan een vergelijking van deze positionering met die van Schleiermacher, die hetzelfde doet, maar dan wel in een gedeelte van zijn *Glaubenslehre* waarin hij de verwevenheid van de kerk met de wereld in een hang naar verlossing wil uitdrukken? Ik deins er voor terug wanneer de Schriftomgang een instrument wordt om de kerk bij haar identiteit te bewaren, van gelijke aard als ambt en geloofsbelijdenis. Ik zou de kerk eerder als een instrument zien om de gelovigen bij de Schrift te brengen. Er is allerlei in te brengen tegen een puur functionele benadering van de kerk; maar in de opvatting van Van de Beek wordt de kerk niet *een* vorm van Christuspresentie, maar *de* enige en bepalende vorm van Christus' heil. Het lijkt bijna onvoorstelbaar dat er een Bijbeltekst is waarin staat dat God de *wereld* heeft liefgehad (Joh. 3:16) of dat God een speelse vreugde heeft over zijn schepping (Ps. 104).

Waarom kan er ook niet in meervoudige vormen gedacht worden, zonder dat daar gelijk de te belijden eenheid mee in gevaar komt? Traditioneel positionerende kerken en vrije kerken, een priesterschap van alle gelovigen en een bisschopsambt: het zou bij elkaar gedacht kunnen worden, als de focus was de presentie van Gods heil in de wereld. Een stellingname als: 'De Geest spreekt niet anders dan van Christus en Christus is niemand anders dan Hij die is gestorven en verzezen – en Hij is nergens anders present in de wereld dan in Woord en sacrament, waar Hij als de Gekruisigde in gedachtenis is' (436) biedt in het eerste zinsgedeelte een terechte focus, maar in het tweede gedeelte een te beperkende uitwerking en conclusie daarvan. Dat het Bijbelboek Openbaring uitdrukt hoe er in het hemelse Jeruzalem geen tempel is (Opb. 21:22) zou ons toch minstens aan het denken moeten zetten of de kerk wellicht niet eschatologisch een voorlopige constructie is, die toe leidt naar een andere, uiteindelijke vorm van heilzame tegenwoordigheid van Christus in de wereld.

Het moge duidelijk zijn dat het hoofdstuk over de pneumatologie alleen nog eens kan herhalen wat in de hoofdstukken over de kerk al geponoerd is (zie bijvoorbeeld hoe de Schriftleer nog eens wordt overgedaan in § 3.8, zonder dat dat iets wezenlijks nieuws oplevert). 'Heel de wereld moet kerk worden' (477), dat is het voortdurende refrein van het boek, waarin ook het werk van de Geest wordt ingekaderd. Incarnatie en inwoning vragen erom om veel uitnodigender op elkaar betrokken te worden dan nu gebeurt. Hier ligt echt een pneumatologische witte vlek, die roept om exploratie.

Op verscheidene plaatsen in het boek kondigt Van de Beek aan dat het volgende deel van zijn dogmatiek over de schepping zal gaan. Ook in die scheppingsleer zal het kruis en de kerk die het kruis belichaamt centraal staan. Een klein tipje van de sluier licht van de Beek al op, als hij schrijft: 'Het gaat om de kerk. Daartoe dient de schepping. En de heerlijkheid van de kerk is de voltooiing van de schepping' (143). Eigenlijk is alles dus met het huidige boek reeds gezegd, en hoeven alleen nog consequenties voor andere dogmatische thema's uitgewerkt te worden. In die zin is dit boek een goede aankoop, die andere overbodig maakt.

Theo L. Hetteema